

Landschapsarchitect en bos

L. A. M. van Perlo

Staatsbosbeheer, Afdeling Landschapsarchitectuur

Hoe men het landschap ook beschouwt, als visueel gegeven, cultuur-historisch verschijnsel of levensgemeenschap, het is in ieder geval een ingewikkeld geheel, samengesteld in een groot aantal componenten. Voorbeelden van componenten zijn: heggen, bebouwing, bomen, hoogspanningsleidingen, dieren, bos. Tussen deze zaken zijn al snel verbanden aan te wijzen en zo openbaart zich een netwerk van patronen en structuren, die de dragers zijn van ruimtelijke activiteiten. Enkele belangrijke activiteiten zijn bosbouw, natuurbehoud, wonen, landbouw, recreatie. De activiteit bosbouw wordt dus gedragen door het landschapselement bos. Men moet dit elementkarakter, dit onderdeel zijn van een groter geheel, nooit uit het oog verliezen: in de rest van dit verhaal echter wordt bos behandeld als was het een zelfstandig, gesloten landschap, hetgeen op een lager niveau – het bos gezien als subsysteem – ook kan.

Ook voor bossen worden zowel landschapsstructuurplannen als landschapsplannen gemaakt; het verschil ligt vooral in de schaal van benadering: alleen voor bossen die voldoende groot zijn van omvang en meerend op het boskarakter afgestemde activiteiten of functies (natuurbeheer, houtteelt, recreatie enz.) moeten opnemen is het zinvol een structuurplan te maken.

Het landschapsstructuurplan komt tot stand door overleg van verschillende disciplines (o.a. houtvester, natuurbeschermingsconsulent, recreatiedeskundige, ecoloog-landschapsarchitect): daardoor bestaat voor het structuurplan een collectieve verantwoordelijkheid. Het wordt gedefinieerd in een programma van eisen en – meestal – verduidelijkt in een globaal kaartbeeld, als model van een gezamenlijke wils-overeenkomst. Wat in het landschapsstructuurplan wordt geregeld, is de situering en omvang van de gewenste of te tolereren activiteiten binnen het door het structuurplan aangegeven gebied. Dit gebied – in ons geval een bos – wordt opgevat als een functionerend geheel, een organisch systeem, waarbinnen de hiervoor bedoelde activiteiten – houtteelt, recreatie, natuurbeheer – op elkaar moeten worden afgestemd teneinde de stabiliteit van het systeem te verzekeren.

Het programma van eisen geeft aan bijv. binnen

welke deelgebieden en op welke bodems hout zal worden geteeld, welke maatregelen zullen worden getroffen om bepaalde plant- en diersoorten te handhaven en hoe het te verwachten bezoekersstal zal worden gereguleerd. Met deze gegevens in handen kan de vormgever-landschapsarchitect in het landschapsplan aangeven hoe het structuurplan zintuigelijk waarneembaar kan worden gemaakt.

Mijn persoonlijke mening is daarbij, dat vormgeven een individuele, autonome bezigheid is, die zich niet normatief laat benaderen en niet voor discussie vatbaar is, mits en voor zover voldaan is aan het programma van eisen.

Tegen het woord "individuele" in deze omschrijving hebben veel mensen bezwaar. Ik wil echter benadrukken dat de vormgever niet vanuit een ivoren toren behoort te werken, maar als intens deelnemer aan het maatschappelijk gebeuren; hij moet geen monumenten voor zichzelf oprichten, maar een boeiende welbevindelijke wereld voor zijn medemens. Ook zijn er mensen die het jammer vinden dat ze niet meer over de vorm – het al of niet "mooi" zijn van een plan – zouden mogen discussiëren; niets is vruchteloos als definitief frustreerd dan een discussie hierover: als formeel een bepaalde vormgever-architect is gekozen of aangewezen, dan kan men een door hem geleverd plan eigenlijk alleen maar aanvaarden, nogmaals indien aan de functionele eisen is voldaan.

Om een heel andere reden behoeft de benadrukking van het individuele karakter in het werk van de landschapsarchitect een verzwakking. In feite is hij dienaar van een veel grotere en sterkere vormgever, "de natuur"; hij "ontwerpt" de niet-natuurlijke ruimtelijke componenten in een bos, zoals wegen, paden, parkeerplaatsen; bij de voornaamste component – het bos – gaat het erom het op sommige plaatsen natuurlijke en voor de rest geforceerd geformeerde ecosysteem te beïnvloeden, teneinde de visuele en functionele doeleinden te realiseren. In Nederland krijgt de landschapsarchitect te maken met drie typen bos: oude landgoederen op rijkere gronden, jonge ontginningsbossen op arme zandgronden, nieuwe recreatiebossen op lage, venige gronden. Het karakter en de eigen identiteit van deze bossen wordt bepaald doordat in elk bos

de volgende punten weer anders worden gerealiseerd:

- 1 het uiterlijke aanzien van de opstand;
- 2 het beloop en profiel van wegen en paden;
- 3 de vorm en omvang van de open ruimte, waarbij onder "open ruimte" elk terreingedeelte wordt verstaan dat niet onder 1 of 2 valt.

Het ontwikkelen (of restaureren) van het individuele karakter moet centraal staan. Dit geldt zowel voor het gehele bos, als voor details daarin. Met het volgende voorbeeld wordt verduidelijkt hoe het geven van een eigen identiteit, aangepast aan het plaatselijk milieu, mogelijk is.

Om de beleving van het bos vooral van het gedeelte met de nadruk op houtteelt, aangenamer te maken wordt aanbevolen om de belangrijke wegen een apart karakter te geven.

Mede om eenheid in de ontsluitingsstructuur te verkrijgen, zou dit aparte karakter het beste kunnen worden verkregen door langs de hoofdbedrijfswegen eenzijdig en op enkele plaatsen tweezijdig, duidelijk als zodanig herkenbare bermen aan te brengen van 5 tot 7 meter breed. Het beheer van deze bermen dient geheel van de er achter liggende opstanden af te wijken.

De behandeling van deze bermen zou dan kunnen zijn:

1. het geheel vrij maken/houden van opgaande begroeiing en bevorderen van bodemvegetatie (bijv. heide). Dit wordt aanbevolen voor de hoofdbedrijfswegen met een gebogen of slingerend verloop op de armste gronden;
2. het (grotendeels) vrij maken/houden van opgaande begroeiing en sparen c.q. bevorderen van enkele solitairen op onderlinge afstand van 5 tot 40 meter, langs de hoofdbedrijfswegen met rechtlijnig verloop op de iets betere gronden;
3. het inplanten van doorgaande "transparante" loofhoutsingels langs hoofdbedrijfswegen op allerlei gronden, uitgezonderd de beste;
4. het inplanten van een- of tweezijdige, een- of tweerijige laanbeplantingen van berk, eik, groveden, fijnspar en douglas langs hoofdbedrijfswegen op de voor deze soorten het meest geschikte gronden.

Tot slot moet worden opgemerkt dat dit voorbeeld uiteraard geen recept is, omdat elke situatie om een eigen individuele benadering vraagt.

Gasterense Diep in Drente. Een voorbeeld van het terreintype halfnatuurlijk grasland, behorend tot de beheersklasse natuurwetenschappelijk belangrijk bouw- en grasland van het hoofdterreintype ander natuurterrein.